

Марченко О.Б., Степанов П.В. СТРАТЕГІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ У СИСТЕМІ ОСВІТИ.

Освіта – один із найголовніших факторів перетворення людської свідомості, людського буття. Наслідки позитивних або негативних тенденцій в освіті не завжди можна безпосередньо спостерігати, але ці наслідки завжди обумовлюють розвиток узагалі (та зокрема – розвиток інтелектуальний) цілих поколінь. Ось чому завчасне визначення проблем, що назривають, та концентрація зусиль на їхньому вирішенні можуть дати значний імпульс розвиткові усього народу, зокрема розвиткові інтелектуальному.

Сучасна система освіти мав цілу систему проблем. Диференціємо та визначимо деякі з них, найактуальніші.

Першою за актуальністю, суттєвістю та складністю в проблема змісту навчання. Вона виникав із протиріччя між цілями освіти (підготовка фахівців високої кваліфікації) і тим, що ця освіта пропонує. Тобто мета освіти мав бути узгоджена зі змістом освіти. Мати висококваліфікованого спеціаліста можна лише тоді, коли змістом освіти є достатні, актуальні та сучасні науки, навчальні дисципліни. Причому вони повинні розвиватися на всіх рівнях освіти, але за змістом та формами – адекватно можливостям дитини, підлітка, молодої людини.

Подивімося, що ми маємо на кожному рівні.

На рівні дошкільних закладів безпосереднє інтелектуальне навантаження несеТЬ лише математика та до певної міри конструювання. Дошкільний вік в синтезованим періодом для розвитку інтелекту дитини.

На наш погляд, одним із головних завдань інтелектуального розвитку дошкільника має бути вміння дитини мислити, тобто слід розвивати в дитині такі якості, як пластичність і гнучкість мислення, використання у процесі мислення різних логічних законів та операцій (наприклад: уміння аналізувати, визначати, узагальнювати суттєві ознаки предметів), а також одну з головних якостей – здатність дитини до саморозвитку. Треба навчити її пошуку, осмислення та переробки інформації, а не змушувати "ковтати" інформацію автоматично.

Розглянемо, з психологічної точки зору, як можуть різні логічні ігри (шахи, шашки, нарди тощо), цікава математика впливати на розвиток дитини.

1. Позитивне сприйняття ігор і цікавої математики зумовлене закономірностями розвитку дошкільного віку.

Розглянемо два новоутворення цього віку:

а) уяву;

б) децентралізацію мислення – здатність дитини змінювати позицію й дивитися на речі з точки зору інших.

Подивімося, як впливав цікава математика на уяву. Результатами пошуку рішення в головоломках, цікавих задачах, ребусах в, як правило, згадка. А виникнення згадки засвідчує розвиток у дитини таких розумових якостей, як тямущість та кмітливість, що в цілому веде до розвитку як уяви, так і інтелекту взагалі.

Розвиваються пластичність та гнучкість мислення, здатність аналізувати ситуацію й відокремлювати суттєві ознаки предметів та явищ.

Логічні явища спричиняють розвиток у дітей такого новоутворення, як децентралізація мислення. Дитина думає не лише за себе, а й за свого партнера. Поступове вдосконалення дітей в іграх веде до вироблення вміння дитини прогнозувати різні ситуації, прораховуючи різні ходи партнера. Це досягається не лише використанням цілої серії логічних операцій, а й завдяки інтуїтивному компонентові.

2. Заняття математикою та іграми ефективно впливає на підготовку дитини до школи. Більш повно формуються новоутворення дитини. Розвивається пізнавальний інтерес, усвідомлюється необхідність і виробляється звичка правильного логічного мислення. Наприклад, завдяки заняттям цікавою математикою підтримується інтерес до математики й у школі.

Завдяки сформованості новоутворень і мотивації дитини період адаптації у школі є досить рівним, спокійним. Елемент змагання в іграх та результати діяльності дитини позитивно впливають на її самооцінку.

Цікава математика, логіка, ігри – ці заняття відбуваються у формі ігрової діяльності і сприяють успішному розвиткові та навчанню дитини, даючи потужний поштовх до подальшого саморозвитку та самовдосконалення особистості.

На рівні середніх шкіл – знов математика та певні природничі науки (фізика, хімія тощо).

На жаль, на рівні середніх шкіл ми не маємо логіки, хоча республіканська конференція з питань логіки ще у 1983 році висунула пропозицію щодо введення до програми середніх навчальних закладів курсу логіки. Ця конференція, що проходила на базі кафедри логіки Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, намітила засоби та запропонувала форми вирішення цього завдання. Але й досі не зроблено майже нічого. Тим часом особливо велику користь старшокласникам могли б принести полеміка, дискусії, самокритичний аналіз. Однак без таких дисциплін, як еристика та логіка, усі прагнення перетворюються в традиційні бесіди, які майже нічого спільногого не мають з цими дисциплінами й тим, що ми називамо активними формами навчання.

На рівні педагогічних вузів, університетів – філософія, психологія та деякі педагогічні дисципліни. Іноді, але не завжди, до них приєднується логіка. Остання викладається, на жаль, епізодично і не на всіх факультетах, до того ж у неповному обсязі, хоча саме вона дає найбільший поштовх розвиткові інтелектуальності і є необхідною підставою для безперервної освіти. Адже логічні структури виконують функцію поєднання як логічних структур між собою, так і логічних структур зі структурами інших сфер (психологічної, педагогічної, релігійної тощо).

Проблеми, які не були вирішенні на попередніх рівнях, кризою постають на рівні здобуття вищої освіти. Інтелектуальний рівень не має верхньої межі, але він має нижню межу. Ми намагаємося цю нижню межу видати за верхню. Якщо випускник університету, фахівець з питань мови та літератури (у тім числі й української) не знає елементарної логіки, то яким інтелектуальним рівнем треба вимірювати його вищу освіту? Достатній рівень вищої освіти – це оволодіння рівнями, необхідними для професійної практичної діяльності видами, стилями, формами інтелектуальної діяльності.

Друга проблема виникає із протиріччя між змістом навчання та його формами. Хоч би яким повним був зміст навчання, але якщо основні Formи контролю – залік та іспит, а форма проведення занять – лекція і традиційний семінар, сам зміст навчання став формально обмеженим, тобто звужується цими формами. Ідеється про обов'язкові форми навчання, які за своїм інтелектуальним змістом є досить бідними.

Окрім того, що форми навчання повинні бути різноманітними, вони мають бути також мобільними. Це означав, що самі форми навчання можуть мати різні модуси.

Наведемо приклад. Зараз лекція вважається однією з основних форм навчання. Диференціюють різні види лекцій, але мобільність повинна бути стосовно змісту навчання. Так, традиційна лекція та лекція-полеміка відрізняються одна від одної саме тим, що остання не є пасивно інформативною, а може за півтори години здійснити інтелектуальну революцію у свідомості молодої людини і тим самим реалізувати зміст навчання.

Третя проблема спричинена протиріччям між змістом спілкування викладачів із студентами та формами цього спілкування. Formи спілкування обмежуються обов'язковими формами навчання, а зміст навчання обмежується лише деякими дисциплінами, що мають відношення до інтелектуального розвитку. До того ж, саме ці дисципліни викладаються не в повному обсязі. Ось чому спілкування має поверхово-формальний, а іноді й просто школлярський характер.

Такий характер спілкування може спричинювати негативні стосунки, надто тоді, коли розмір стипендії залежить від оцінки. Тим часом, головне у цьому спілкуванні – те, що викладач та студенти повинні стати однодумцями у творчому пошуку вирішення наукових проблем.

Аналіз лише деяких зазначених вище проблем дає підстави запропонувати певну стратегію педагогічної освіти, яка зняла б існуючі протиріччя, а отже і пов'язані з ними проблеми. З цією метою потрібно впровадити у навчальний процес:

1) на рівні дошкільних закладів – інтелектуальні ігри (шахи, шашки, доміно, нарди тощо), а також, можливо, і комп'ютерні інтелектуальні ігри;

2) на рівні середніх шкіл – окрім інтелектуальних ігор, ще й логіку як навчальну дисципліну, а також обов'язково – комп'ютерні інтелектуальні ігри;

3) на рівні вищої педагогічної освіти:

а) у зміст навчання – логіку, основи еристики, філософську риторику, педагогічну прогностику;

б) у методику – активні форми навчання: полеміку, дискусію;

в) у форми спілкування в системі "викладач-студенти" – спільну творчу наукову роботу, школи провідних фахівців, спільну практичну роботу.

Зазначена вище стратегія педагогічної освіти повинна ґрунтуватися на певній концепції інтелекту та інтелектуального розвитку. Ця концепція інтелекту має бути елементом або частиною концепції духовності людини та її розвитку. У концепції духовності людини значне місце посідав педагогічна

культура, розвиток якої може детермінуватися прогностичними функціями педагогіки та її історії. З цими питаннями пов'язане ще одне – найважливіше: про модель спеціаліста.

Модель спеціаліста можна розглядати як квінтесенцію педагогічної культури, концепції духовності людини та концепції її інтелектуального розвитку. Бажано, аби ця модель включала в себе такі структури, які давали б змогу людині здійснювати саморозвиток, прогнозувати цей саморозвиток і контролювати його. Найважливіше значення у цьому саморозвитку мають загальнолюдські цінності, які зумовлюють не лише стратегію освіти, а й стратегію людського буття.